

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
MADANIYAT VAZIRLIGI**
**O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI HUZURIDAGI BOTIR
ZOKIROV NOMIDAGI MILLIY ESTRADA SAN'ATI INSTITUTI**

Ro'yxatga olindi: № BD 60211300 - 1.19

DIRIYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI

FANINING O'QUV DASTURI

- Bilim sohasi: 200 000 – San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi: 210 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi: 60211300–Dirijorlik (estrada orkestri dirijorligi)

Toshkent 2024

DIRIJJORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

Fan/modul kodi DO‘U1206	O‘quv yili 2024-2025	Semestr 7-8	ECTS-Kreditlar 6					
Fan/modul turi Majburiy	Ta’lim tili O‘zbek/rus	Haftadagi dars soatlari 2, 4						
	Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)				
1.	Dirijyorlikni o‘qitish uslubiyoti	90	90	180				
2.	I. Fanning mazmuni Bakalavriat ta’lim bosqichi uchun tuzilgan mazkur dastur - bakalavriat ta’lim yo‘nalishining Dirijyorlik san’ati (estrada orkestri) ixtisosligi bo‘yicha tahsil oladigan talabalar uchun mo‘ljallangan. Dastur Davlat ta’lim Standartlariga binoan san’at sohasida bakalavrilar tayyorlash o‘quv rejali uchun tuzilgan. “Dirijyorlikni o‘qitish uslubiyoti” bo‘lajak o‘qituvchini dirijyorlik faniga oid bo‘lgan nazariy bilim, uslubiy va amaliy ko‘rsatmalar talabalar ongiga singdirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘ygan. Ushbu bilimlardan foydalangan holda, mutaxassis kelajakda o‘z sinfida to‘laqonli kasbiy darajasiga ega bo‘lgan dirijyorlarni tarbiyalay olishi lozim. “Dirijyorlikni o‘qitish uslubiyoti” fani bo‘lajak o‘qituvchiga o‘z shogirdalariga o‘rgatadigan musiqiy – ijrochilik va manual tehnikasiga oid bo‘lgan metodik bilimlarni beradi. Shu bilan bir qatorda o‘qituvchi yosh dirijorlarda mustaqillik, tashabbuskorlik va qunt bilan ijodiy vazifalarni bajarish kerak bo‘lgan intizomni tarbiyalaydi hamda rivojlantiradi. Ma’naviy dunyoqarash va bilimdonlik, iroda, tashkilotchilik va jamoani boshqara olish qobiliyatlarini o‘sirishiga yordam berish dirijyorlik fani o‘qituvchisining muhim vazifalaridandir.							
II. ASOSIY QISM Nazariy va amaliy mavzular (modullar) II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: VII semestr 1-mavzu. Fanga kirish. (1-4 soatlar)								
Uslubiyot fani musiqiy pedagogikaning tarkibiy qismlaridan bo‘lib, yunoncha “metod” so‘zi – “maqsadga eltvuvchi yo‘l” degan ma’noni bildiradi. Metodikaning maqsad va vazifalari mutaxassislar tayyorlash ishini belgilangan reja asosida olib borishdan iboratdir.								

DIRIYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

Bu fan O'zbekiston hamda xorijiy dirijyor-pedagog va mashhur dirijyolarning tajribalarini umumlashtirgan va ulardan kelib chiqqan holda, talabani yakka tartibda o'qitish va unga individual yondashish qonuniyatları va uslublarini o'rgatadi. Shuningdek, boshqa musiqiy nazariy fanlardan farqli o'laroq mutaxassislik fani bilan chambarchas bog'langan holda sozanda va dirijorlar tayyorlash sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

2-mavzu. O'quv jarayonining xususiyati. (5-8 soatlar)

Dirijorlik ta'limingning ikki turi mavjuddir: o'quvchi bilan yakka dars o'tish va orkestr bilan amaliy ish. Undan tashqari ta'lim berishning yordamchi turlarini ham aytish joizdir: talabalarning bir-birini ishini kuzatish, orkestr mashg'ulotlari va konsertlariga borib turish, dirijorlik san'ati bo'yicha adapiyotlarni o'rganish, suhbatlar o'tkazish, atoqli dirijyolarning ijrochilik uslublarini o'rganish. Yana bir unumli uslubiy yordam: sinfda har bir talabani dars jarayoni videoga yozilib, uuda talaba tomonidan tanqidiy nazar bilan ko'rib chiqish, keyin sinfda o'qituvchisi bilan muhokama qilish, har bir harakat, imo – ishora, asarning talqinimi qattiq nazoratga olish va bu orqali yaxshi natijalarga erishish.

3-mavzu. Dirijorlik san'ati tarixidan. (9-12 soatlar)

Jamoani birlashtirish harakatlari ibtidoi jamoa davrida insонning ongi uyg'onishi bilan, uning ichki hissiyoti, kayfiyatini ifoda etadigan harakatlarini birlashtirish va birgalikda ijro etish talabi ham paydo bo'ladi. O'shanda bir guruuning qarsak, oyoq, toshlarni bir biriga urib turish, birgalikda raqsga tushish hohishi boshqaruvchini yuzaga olib keladi.

Keyingi ijroni tashkil etish san'ati qadimiy davlatlarning san'ati bilan bog'lilikligini ko'ramiz.

Qadimiy Misr va Assiriya bareleflarida o'sha davrning cholg'u ansambllarini boshqarib alohida turgan odam ifoda etilgan. U qo'lidagi temir tayoq orqali jamoaga rahbarlik qilib turibdi.

4-mavzu. O'zbekistonda dirijorlik san'ati. (13-16 soatlar)

O'zbekistonda dirijorlik san'ati XX asrning 30-yillarida shakllana boshladı. Bu borada Vyacheslav Leysek, Vladislav Mixalek, Frans Sedlyachev Nikolay Mironov, Aleksandr Chetvertakov, Sergey Sveyfel, Viktor Uspenskiylarning katta xizmatlari bor. 1937 yilda O'zbekiston radiosи qoshida simfonik orkestri tashkil etiladi (rahbar va dirijor S.P.Sveyfel), 1939 yilda esa O'zbek davlat filarmoniyasi qoshida simfonik orkestri o'z faoliyatini boshlaydi. 1939-1948 yillarda orkestriga S.Charikov,

N.Yuxnovskiy, B.Berman, B.Brovsin, I.Gridgarsu, P.Shpitalniylar rahbarlik qilishgan. Ushbu orkestr bilan yoshlardan Muxtor Ashrafiy, Ilya Musin, Reyngold Glierlar dirijyor sifatida konsertlarda qatnashgan. Shuningdek estrada san'atining O'zbekistonga kirib kelishi, hamda tashkil etilgan orkestr jamoalari va ularning dirijyorlari borasida.

Oraliq nazorat

"Dirijyorlikni o'qitish uslubiyoti" fani haqida tushuncha va uning maqsad hamda vazifalar, yakka va amaliy darslarning farqi va o'zaro bog'liqligi, dirijyorlik tarixi va rivojlanish jarayoni, hozirgi kunda kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

5-mavzu. Dirijyorlikning nazariy asoslari. (17-20 soatlar)

Dirijyorlik – psixofizik jarayon bo'lib, unda dirijyor o'zining irodasi, temperamenti va kasbiy texnikasi orqali o'z oldiga oldindan qo'yilgan badiiy vazifani bajarish uchun ijrochilik jamoani o'ziga bo'yysindirish bilan ta'sirini o'tkazadi.

Musiqa va san'at maktablari hamda litseylarida (barchasida emas) dirijyorlikka o'rgatish boshlang'ich bosqichlardan boshlanadi. O'qituvchi tomonidan shu vaqt dan boshlab bo'lajak kasbning asoslari beriladi. O'quvchining tabiiy musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiriladi va kelajada dirijyor mutahassisligini egallash imkoniyatlari o'rganiladi.

6-mavzu. Dirijyorlikning nazariy va ruhiy asoslari. (21-24 soatlar)

Ma'lum bir musiqiy asar B.Asafyev ta'biri bilan aytganda, besh xil ko'rinishda mayjud bo'ladi. Bu nota matni, ya'ni yozuv asosida, dirijyor tomonidan talqin qilingan jonli ijroda, jamoa ma'lum bir cholg'u asbobida, xonanda ovozida va tinglovchining hayotiy tajribasi hamda badiiy obrazlarning uning tomonidan qabul qilinishi natijasida asarni haqiqiy ijro jarayoni amalga oshiriladi.

Musiqiy asarni ijro qilish faqat o'sha kompozitor notaga tushirgan fikru-hayollarining talqini bo'libgina qolmasdan, ijrochi uchun o'ta murakkab jismoniy va ruhiy kechinmalardan iborat bo'lgan jarayondir.

7-mavzu. Dirijyorlik harakatlari. (25-28 soatlar)

Manual texnikasining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri dirijyorlik harakatidir. Jamoa ijrochiligining mahorati, hamnafasligi, anqligi, dirijyor tomonidan maqsad qilib qo'yilgan badiiy g'oyasini to'liq bajarilishi - ushbu harakatning anqligi va ifodalialiyligiga bog'liqdir.

Dirijyorlik harakati to'rt qismidan (elementlardan) iboratdir:

- 1) Auf; 2) Intilish; 3) Tovush chiqarish nuqtasi; 4) Nuqtaning in'ikosi yoki aksi.

8-mavzu. O'quv jarayonining uslubiyoti. (29-30 soatlar)

Dirijyor qo'llarini yo'lga solish, eng oddiy harakat va takt olib borishning bolang'ich ko'nikmalarini o'rgatilishi maxsus mashqlar orqali, musiqasiz olib boriladi. Kuuning sadolari talabani chalg'itadi va mashqni o'zlashtirishga halaqit beradi. Ammo, keyinroq birinchi dirijyorlik harakatlarini o'zlashtirgan talaba, mashqlarni badiiy material, ya'ni musiqa jo'rligida davom ettirishi mumkin.

Orkestrni boshqarib turganda, dirijyor gavdasining holatiga jiddiy e'tibor berishi lozim. U tabiiy erkinlikni saqlab, ortiqcha zo'riqishdan bo'sh bo'lishi, asosiy tabiiy harakatlarini saqlashiga yordam beradi. Oyoqlari esa mustahkam bo'lib, butun dirijyor qaddi – qomati uchun tayanch vazifasini bajaradi.

Yakuniy nazorat

Dirijyorlik kasbining nazariy asoslari, ruhiy sog'lom va ma'naviy boyligi, jamoaga o'z ta'sini o'tkaza olish, yosh dirijyorga motivatsiya berish, uning qobiliyatini rivojlantirish, ijro jarayonida boshqaruvni yo'qotmaslik, manual texnika, dirijyorlik harakatlarini o'rgatish uslubiyoti, yosh dirijyorlarga ilk dirijyorlik ko'nikmalarini berish uslubiyoti kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

VIII semestr

9-mavzu. Dirijyorlik tayoqchasi va uni amaliyotda qo'llash.

(31-soat)

Ma'lumki, dirijyorlik san'atining rivojlanishi XIX asrda tayoqcha orqali jamoani boshqarish uslubini bilan bevosita bog'liqdir. Tayoqcha qo'lni uzunlashtirganday bo'ladi. Tayoqchani ushlagan panja ixcham holatida qo'lga ma'noliroq va aniqroq harakat qilishiga yordam beradi. Talaba qancha erta tayoqchani to'g'ri ushlashni o'rgansa, shuncha yaxshi. Shuning uchun birinchi darslardanoq tayoqchadan foydalanish lozim.

10-mavzu. Dinamika (tovush kuchi) ni ko'rsatish vositalari.

(32-36 soatlar)

Dinamika ifodali ijrochilikning muhim vositalaridandir, shuning uchun orkestr ijrochiligi jarayonida tovush kuchini boshqarish manual texnikaning asosiy masalalaridandir.

Dirijyor harakati, turishi, gavdasi, mimikasi orqali dinamikaning turli holatlarini ifoda eta bilishi lozim. Masalan, tovushning kuchi katta bo'lganda, u harakatning katta amplituda va energiyasini talab etadi va aksincha: kichik kuch – kichik amplituda va kam energiyani talab etadi.

11-mavzu. Shtrixlarni ko'rsatish usullari. (37-40 soatlar)

Orkestr ijrochiligining badiiyligi, rang – barangligi va ifodaviyligi partiturada ko'rsatilgan shtrixlarni to'g'ri va mohirona bajarilishi bilan bevosita bog'liqdir shu sababli bo'lajak dirijyor ularni ko'rsatish usullarini chuqur egallashi lozim.

Legato (legato) - ravon, silliq harakatlar. Ushbu shtrixda dirijyor qo'llari yumshatilgan holatda, tekis va ravon, bir – biriga bog'langan ketma – ketlikda harakat qiladi. Tezligi baland bo'lgan, lekin mayin joyda legato panjaning yumshoq harakatlari orqali ifoda etiladi.

Stakkato (staccato) - qisqa-qisqa qilib bo'lingan harakatlar. Bu yerda tovushni qaytarish harakati tez bo'ladi. Juda tez asarlarda stakkato bilak qismi va qo'l uchi harakatlar bilan ko'rsatiladi.

Detashe (detashe) - aniq, bo'lingan harakatlar. Ularning bo'linish darajasi kuy xarakteri va dinamikasiga bog'liqdir.

12-mavzu. Fermata, sinkopa. (41-45 soatlar)

Fermata (fermato) – ovoz chiqarish yoki pauzani metrik to'xtashidir. Dirijyorlik paytida u vaqtincha qo'llarni to'xtatib turishiga undaydi. Fermata davrida ijroning dinamik o'zgarishlari qo'llar harakatida o'z aksini topishlari lozim. Fermataning cho'zimi taktda ko'rsatilgan pauza va asarning mazmuni va talqini bilan bog'liqdir.

Amaliyotda fermatalarning ikki turi mavjuddir:

a) to'xtatiladigan – undan keyin ovoz umuman to'xtatiladi va dirijyor uni auftakt bilan tugatadi;

b) to'xtatilmaydigan – musiqiy jumla to'xtamasdan davom etadi; ushbu holat auftakti talab qilmaydi va dirijyor harakatni davom ettirib, auftakt vaqtiga tugagandan so'ng keyingi musiqiy jumлага auftakt bilan o'tadi.

Oraliq nazorat

Dirijyorlik tayoqchasi sirlari va uning amaliyotda qo'llash usullari, dinamik ijro harakatlari, gavda holatidagi aniqlik, manual texnika, shtrix turlari va ularga dirijyorlik harakatlarini o'rgatish, fermata turlari va ularga dirijyorlik harakatlari kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

13-mavzu. Tezlik va zatakt (takt oldi harakati). (46-50 soatlar)

Orkestr ijrochiligining badiyligi, rang – barangligi va ifodaviyligi partiturada ko'rsatilgan musiqiy suratning to'g'ri va mohirona bajarilishi bilan bevosita bog'liqdir. Bo'lajak dirijyor ularni ko'rsatish usullarini egallashi lozimdir.

Bunda auftaktning vazifalari: asarning xarakteri, tezligi, dinamikasi va shtrixlarini aniq ko'rsatish uslublarini mukammal egallash lozim.

14-mavzu. Dirijyorlik harakatida amplituda (kenglik) turlari.

(51-54 mavzular)

Musiqani ifoda etish jarayoni va dirijyor ijrochilik niyatining jarayonida dirijyorlik harakatlarining amplitudasi o'zgarib turadi. Amplituda – harakatlar oralig'i - kengligining masofasidir. Dirijyor qo'llarining turli qismlari ushbu vaziyatni aks ettiradi:

- a) kichik amplituda – bilakning kichik tebranishi orqali panjaning harakatlari;
- b) o'rtacha amplituda – bilak va kift ishtirokida panjani harakatlari;
- v) katta amplituda - bilak va panjani ma'lum darajada harakatchanligi orqali butun qo'lning harakatga keltirilishi.

15-mavzu. Dirijyorlik takt chizmalari. (55-58 soatlar)

Aniq bir o'lchovga mos bo'lgan dirijyorlik chizmalari turli ko'rinishlarida alohida imo – ishoralar harakatlaridan tarkibini topadi.

Dirijyorlik chizmalari quyidagi hususiyatlari bilan ajralib turadi:

- a) imo – ishoralar soni;
- b) har bir chizmaga xos bo'lgan yo'nalishlarning ma'lum birin – ketinligi.

Taktning o'lchov tuzilishi, ya'ni kuchli, nisbatan kuchli va kuchsiz hissalarining o'zaro bog'lanishi harakatlarning turli darajadagi ifodalar orqali chizmada o'z aksini topishi mumkin. Lekin ushbu holat nafaqat o'lchov tuzilishi, balki chizmaning usul strukturasi va har bir hissani o'ziga xos ahamiyati bilan belgilanadi.

16-mavzu. Murakkab va aralash o'lchovlarining chizmalari.

(59-60 soatlar)

Ma'lumki, murakkab o'lchovlar uch hissadan ko'p bo'ladi. Bunday o'lchov chizmalarini dirijyorlik qilish uchun ikki, uch yoki to'rt qisqli chizmalar andoza sifatida olinadi va ular ichidagi ba'zi yo'nalishlar takrorlanadi. Bu jarayonda takt ichidagi hissalarining taqsimlanishi katta ahamiyatga egadir.

Murakkab o'lchov chizmalari quyidagicha: olti, sakkiz, to'qqiz, o'n, o'n ikki hissalilardan iboratdir.

Oraliq nazorat

Musiqiy surat va uning turlari, auftakt vazifalari va ularni to'g'ri ifoda etish, qo'llarda kenglik, holatlar, qo'l qismlari va ularning vazifalari, dirijyorlikda oddiy va murakkab o'chovlar hamda ularga dirijyorlik harakatlarini tanlash, kuchli va kuchsiz hissalar, aralash o'chovlar hamda ularga dirijyorlik harakatlarini tanlash kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

17-mavzu. Taktning bo'linish chizmalari. (61-64 soatlar)

Dirijyorlik amaliyotida takt o'chovining to'liq hissasi emas, balki uning qismini hisob sifatida qo'llash goh – goh uchrab turadi. Shunday holatlarda asosiy takt chizmasini saqlab, hissalar bo'linib, harakatlar takrorlanadi. Harakatning ikki –uch qismlarga bo'linishida quyidagi usullar qo'llaniladi:

- a) hissa ikkiga bo'linganda, uning ichidagi harakatlar soni musiqanening tezligi saqlangan holda ikki baravar ortadi;
- b) hissa uchga bo'linganda, uning ichidagi harakatlar soni musiqanening tezligi saqlangan holda, uch baravar ortadi.

18-mavzu. Dirijyorlik chizmalarini tanlash tamoyillari.

(65-68 soatlar)

Partiturani o'rganish davrida dirijyor asarni ijro etish uchun uning texnik usul va uslublarini belgilab oladi. Maqsadga muvofiq bo'lgan dirijyorlik chizmalarini tanlash muhim ahamiyatga egadir. Ushbu holatda ikki jihatga e'tibor berish lozim:

1. Musiqanening tabiiy sur'ati va kuyning bayoni bilan bog'liq bo'lgan hususiyatlar (usul, garmoniya, shtrixlar, xarakter, dinamika va hokazo);
2. Musiqanening tezligi: taktdagi hissalarni ko'rsatish borasida dirijyorning qo'l harakatlari nihoyatda tezlashib ketib, o'z ifoda va aniqligini yo'qotishi mumkin. Shu vaqtda chizmani tanlashda musiqanening tezligi hal etuvchi vazifani bajaradi.

19-mavzu. Musiqiy asarlar ustida ishlashning umumiy yo'llari.

(69-70 soatlar)

Yosh dirijyorlarning musiqiy asar ustida ishlash uslubi o'ziga xos bo'lib, ushbu jarayonga har kim o'zicha yondoshadi. Ammo partitura ustida ishslash jarayonining yillar davomida shakllangan barcha uchun umumiy tomonlari mavjud. Buni asosan uch bosqichga taqsimlash mumkin.

20-mavzu. Dirijyorlik sinfida o'quv ishlarini rejalashtirish.
(71-72 soatlar)

Qadim - qadimlardan barcha xalqlarda sozandani tarbiyalab yetishtirish juda murakkab ish bo'lib, yakka holda, ustoz-shogird uslubida olib borilgan. Ayniqsa, Sharq xalqlarida bunga katta e'tibor bilan qaralgan. Ushbu an'ana asrlar sinovidan o'tib bizgacha yetib kelgan va hozirgi davrda ham eng samarali o'ziga xos uslub sifatida tan olingan.

O'qituvchining yakka holda dars o'tishi, ya'ni har bir o'quvchi va talabaga alohida yondoshishi, individual shaxsnı tarbiyalash, uni har tomonlama kamol toptirish ustozdan juda katta ma'suliyatni talab qiladi. Shuning uchun ham u darsga tayyorlanishi va darsni rejalashtirishi juda muhim jarayon hisoblanadi. Bunda u qo'l ostidagi partitura notalarini ko'zdan kechirishi va lozim bo'lsa tahrir qilishi kerak. Har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda uslubiy va nota adabiyotlarini ko'rib chiqishi zarur.

21-mavzu. Uy vazifasini mustaqil bajarishni to'g'ri tashkil qilish.
(73-78 soatlar)

Barcha hunar sohiblari qatori bo'lg'usi dirijyor agar o'z hunarini puxta egallamoqchi va uni san'at darajasiga yetkazmoqchi bo'lsa, asosiy mashg'ulotlardan keyin uyda har kuniga mustaqil ravishda mutaxassislikdan kamida uch soat dars tayyorlashi maqsadga muvofiq. Mustaqil mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil qilinishi esa berilgan vazifaga ongli yondoshish va mashg'ulotlar izchilligidan kelib chiqadi.

Ta'limning dastlabki davrlaridan boshlab talabalarni mustaqillikka, topshirilgan vazifani katta mas'uliyat bilan bajarishga va shaxsiy tashabbusini rivojlantirishga o'rgatish ijodkorlikka va mehnatsevarlikka olib keladi. Bunda uyda tayyorlanadigan dars sinfida o'tkazilgan mashg'ulotning davomi ekanligini o'quvchi chuqur anglab yetishi, uning vaqt va davomiyligini talabaning o'zi mustaqil rejalashtirishi hamda undan samarali foydalanishi zarur. Shu bilan birga mashq qilish va dam olishni to'g'ri tashkil etish ham katta ahamiyatga ega.

22-mavzu. Yosh dirijyorning konsert ijrochilik faoliyatining xususiyati.
(79-82 soatlar)

Talaba qancha mehnat qilmasin, mehnatining asosiy mahsuli sahnadagi ijrosiga qarab baholanadi. Buning uchun u partiturani konsert (imtihon) dan ancha oldin yod olishi, o'zi uni yuqori saviyada dirijyorlik qilish uchun jismoniy va ruhiy jihatdan tayyor bo'lishi darkor. Ammo sahnadagi chiqishlar hamma vaqt ham ko'ngildagidek

bo'lavermaydi. Buning turli sabablari bo'lib, ulardan biri sahna hayajonidir. U ko'pincha quyidagi kamchiliklar tufayli kelib chiqadi:

- a) tajribaning yetishmasligi;
- b) ba'zi muvaffaqiyatsiz chiqishlar;
- v) dirijyorlik qilayotgan asar partiturasini yetarli o'zlashtirmaganligi;
- g) o'ziga uncha ham ishonmasligi va boshqa sabablarga ko'ra sahna hayajoni ijrochi ishiga putur yetkazadi.

23-mavzu. Kasb bo'yicha muallim, ustoz va murabbiy.

(83-90 soatlar)

San'at sohasining mutaxassislik sinifida ta'lif va tarbiya jarayoni uzliksiz, yakka tarzda olib boriladi. Buning asosiy sabablaridan biri har bir talabaga haftada kamida ikki soat yakka holda dars o'tilgandan keyin dirijyorlik fani o'qituvchisi talaba uchun o'z ota-onasidek yaqin bo'lib qoladi. Shunday ekan dirijyorlik bo'yicha muallimning ham o'z shogirdlarini har tomonlama kamol topishidagi ma'suliyyati juda yuksakdir.

Dirijyorlik sinifida tarbiyalashning turli shakllari mavjud bo'lib, mashhur ustozlar bu jarayonga turlicha yondoshganlar. Masalan: yakka suhbat va sinf majlislari o'tkazish, ko'pchilik bo'lib jamoat joylariga va ko'ngil so'ragani borish, konsertlar berish, dirijyor va ijrochilar haqidagi kitoblarni mutola qilish, ayniqsa keyingi paytlarda internet saytlardan mashhur dirijyor - ijrochilar hayoti va ijodi bilan tanishish va ijrolarini eshitish kabi tadbirlar hamda shogirdlarining shakllanishida ustozning shaxsiy namunasini katta rol o'ynaydi.

Yakuniy nazorat

Dirijyorlikda ikkilantirish harakatlari, uning musiqa tezligiga ta'siri, dirijyorlik harakatlari uchun chizmalarni tanlash, partitura ustida ishslash, yakka dakrs o'tishda ustoz-shogird an'analari, o'quvchi qobiliyatini aniqlash, mustaqil mashg'ulotlarga to'g'ri ko'rsatma va maslahatlar berish, konsert ijrochiligiga tayyorgarlik, dars davomida tarbiyaga ham e'tibor qaratish kabi savollarga javob beriladi. Unda talabaning fikrashi, muloqot, ma'lumotlarni lo'nda, ravon, aniq va tushunarli tarzda yetkazib berish bo'yicha baholanadi.

Savollar fanning Sillabusida berilgan.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.

- Dirijyorlik fanining musiqa sanatidagi o'rni
- Dirijyorlik kasbi va uning xalq ma'naviyatini o'stirishdagi o'rni
- Mashg'ulot jarayonida ijodiy muhit yaratish

DIRIJJORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

- Jo'rnavoz yoki orkestr bilan muloqotga kirishish
- Diriijorlik san'atining paydo bo'lishi va rivojlanish tarixi.
- Estrada san'atining dunyo miqyosida vujudga kelishi.
- O'zbekistonda estrada ijrochiligining paydo bo'lishi va rivojlanishi.
- Estrada orkestri va uning turlari
- Diriijorning bilim va madaniyat darajasi
- Jamoaning boshqarish asoslari
- Asar mazmuni va obrazlarni talqini
- Jamoada ruhiy ijodiy holat yaratish
- Auf;
- Intilish;
- Tovush chiqarish nuqtasi;
- Nuqtaning in'ikosi yoki aksi.

- Gavda harakatlarini to'g'ri yo'lga qo'yish
- Diriijorlikda qo'llar texnikasi uchun mashqlardan foydalanish
- Diriijorlik tayoqchasini paydo bo'lish tarixi
- Tayoqchani amalda qo'llash uslublari
- Dinamika ifodalshda qo'llar amplitudasining o'mni
- Tovush kuchining ifoda etish uslublari

Asosiy shtrixlar:

- Legato
- Stakkato
- Detashe lar uchun auftaktlar va uning vazifalari
- To'xtatiladigan, to'xtatilmaydigan fermatalar
- Sinkopa va uning turlari uchun auftaktlar va uning amaliyotda qo'llash
- Asar tezligi (temp) va xarakterini anglash
- Takt oldi harakatlari
- Kichik amplituda
- O'rta amplituda
- Katta amplituda va uning amaliyotda qo'llash
- Diriijorlik harakatlarida chizmalar va ularning turlarini tanlash
- Odiyy o'chovlar va ularning chizmalarini tanlash
- Murakkab o'chovlar va ularning turlari. Chizmalarini tanlash
- Aralash o'chovlar va ularning turlari. Chizmalarini tanlash
- Murakkab o'chovda qo'l harakatlarining ikkilanishi (3/4)
- Murakkab o'chovda qo'l harakatlarining ikkilanishi (4/4)

- Asarda usul, garmoniya, shtrixlar, xarakter, dinamika va hokazolarni o'rqaish
- O'rganilgan bilimlarsida asosida asarga dirijyorlik chizmalarini tanlash uslubi
- Orkestr bilan ishslashning umumiy metodlari
- Ansambl va guruuhlar bilan ishslash va undagi ahamiyatli vazifalar
- Har bir talabaga individual yondashuv (asar tanlash, vazifalar berish, mustaqil ishslash va h.)
- Ta'lif va tarbiyaga ahamiyat
- Berilgan asarni mustaqil o'zlashtirish uchun audio, video va o'quv adabiyotlarini tanlash
- Ijodkorlik saviyasini oshirish
- Sahna va uning asosiy talablari
- Sahnada muvaffaqiyatsiz ijro va uning sabablari
- Ustoz va uning vazifa hamda majburiyatlar
- Talaba (yoki o'quvchida) mustaqil fikrlesh, muloqot va ijodiy faoliyatni shakllantirish.

IV. Mustaqil ta'lif va mustaqil ishlar

Ushbu fan bo'yicha ma'ruzalar bilan birga amaliy mashg'ulotlar olib borilishi nazarda tutiladi. Bu nazariy o'rganilgan bilimlarni, amaliy ko'nikmalar orqali mustahkamlab borishga yordam beradi. Xususan, guruhli mashg'ulotlarda har bir mavzu yuzasidan yangi talqinlarda ijro etib ko'rish, har bir talabanining individual xarakteridan kelib chiqib berilgan musiqiy asarni mustahkamlash yaxshi natija beradi.

Amaliy mashg'ulotlari ayrim asarlarning ijro talqinlari musiqiy yozuvlarini tinglab ko'rish, tajriba repetitsiyalar vositasida o'z ijodiy yoki ijro yo'nalishini aniqlash kabi zarur ko'nikmalarini shakllantirishga qaratiladi. Musiqiy ijro yozuvi namunalarini turli uslublarda yozib olib saqlash, sadolanish variantlarini tahlil orqali o'rganish vazifalari ham qo'yildi

Mustaqil ta'lifni tashkil etishda mazkur fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakklardan foydalanish mumkin:

- darslik, o'quv qo'llanma, maxsus yoki ilmiy adabiyotlar (monografiyalar, maqolalar) bo'yicha fanlar boblari va mavzularini o'rganish;
- manual texnikani oshirish uchun mashqlardan foydalanish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- avtomatlashtirilgan o'rgatuvchi nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishslash;
- talabanining ilmiy tekshirish (ijodiy) ishlarini (TITI) bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari yoki mavzularini chuqr o'rganish.

Mustaqil ta'lifni tashkil etishning mazmuni axborot-ta'lif resurslaridan, ta'lif muassasasida mavjud kutubxona, fonoteka va videoteka jamg'armasidan,

	<p>repetitoriylardan, o'quv laboratoriyalari, ovoz yozuv'i studiyalari, bajarilgan ishlarning tahlilini bayon etishdan iboratdir. Mazkur fanning xususiyatlardan kelib chiqib kasbiy mahoratni rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan vazifalarni maqsadli amalga oshirish ham nazarda tutiladi.</p>
3.	<p>V. Fan o'qitilishining natijalari /Shakllangan kompetensiyalari</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba bilishi kerak:</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Diriyyorlik san'ati tarixi hamda zamonaviy musiqa madaniyati; orkestr ijrochiligi san'atiga oid asosiy ma'lumotlar, mashhur orkestrlarning ijodiy faoliyati va manbaalar haqida tasavvurga ega bo'lish; - musiqiy oqimlar (klassitsizm, romantizm va h.k.); O'zbekiston va jahon kompozitorlari ijodiyotining yo'naliishlari va janrlari, Estrada sanati va uning uslublarini bilishi hamda ulardan foydalana olish; - O'z fikrlarini aniq va lo'nda yetkazib bera olish; - Muloqot texnologiyalarini egallash; - O'zbekiston zamonaviy musiqasidagi jarayonlarni tahlil etish va tanqidiy baholash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.
4.	<p>VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Audio va video yozuvlardan foydalanish; - Internet resurslaridan foydalanish; - Manual texnikanini egallash va uni tushuntira olish; - "Aqliy hujum", "Klaster" metodlari; - Talabada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish; - Dars jarayonida muloqotga kirishish, ijodiy muhit yaratish.
5.	<p>VII. Kreditlarni olish uchun talablar:</p> <p>Fanga oid amaliy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha imtihonni topshirish.</p>
6.	<p>Asosiy adabiyotlar:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Z. Haqnazarov Diriyyorlik haqida. O'quv-qo'llanma. T., 2012 y. 2. F. Abdurahimova Orkestr sinfi. O'quv-qo'llanma. T., 2012 y. 3. M.V.Akmaljonova "O'zbek xalq cholg'ulari orkestri dirijyorligi san'ati". Darslik. T.: "Fan ziyozi"nashriyoti, 2022 y.

	4. A.Nazaryan, G.Israilov "Cholg'u ijrochiligi" (Estrada cholg'ulari). T., 2017 y. 5. Sh. Umarov. Diriyyorlik (Estrada orkestri diriyyorligi), darslik, T.: "O'zbekiston davlat konservatorisi", 2024 y.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqi. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016;
2. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdag'i ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr. – T.: "O'zbekiston" NMIU, 2016;
3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oljanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017;
4. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yonalishi bo'yicha harakatlar strategiyasi (elektron versiyasi);
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-apreldagi UP-2909 sonli Qarori;
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20-iyuldag'i UP-3151 sonli Qarori;
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 08-avgustdag'i UP-3178 sonli Qarori;
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17-noyabrdagi UP-3391 sonli Qarori;
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 16-oktabrdagi PQ-5261 sonli Qarori;

Axborot manbaalari:

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi hukumat portalı;
2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjalari ma'lumotlari milliy bazasi;
3. <http://www.youtube.com>
4. www.musiqqa.uz
5. www.tarakanov.ru
6. www.musicaneo.com
7. www.notarhiv.ru

DIRIYORLIKNI O'QITISH USLUBIYOTI FANINING O'QUV DASTURI

	<p>8. www.primanota.ru 9. www.partita.ru 10.www.commus.uz 11.www.belcanto.ru</p>
7.	Fan dasturi Oliy ta'lif yo'naliishlari va mutaxassisilari bo'yicha O'quv-uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiglashtiruvchi Kengashi 202 <u>4</u> yil <u>30</u> avgustdagি sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: Sh.Umarov – O'zDK huzuridagi B.Zokirov nomidagi MESI dotsenti
9.	Taqrizchilar: A.Ikramov – O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, O'zbekiston estrada-simfonik orkestri bosh dirijori M.Bafoyev - O'zbekiston Respublikasi san'at arbobi, O'zDK professori, kompozitor, dirijyor